

En l'aspecte acadèmic, el llegat de Gulsoy és igualment perdurable. Formà investigadors que continuen avui la seua tasca, deixa obres de referència en dialectologia i lexicografia, i va contribuir a internacionalitzar els estudis catalans com pocs altres ho han fet. La seua obra magna sobre la Canal de Navarrés roman com un testimoni imponent de la seua perseverança i amor a una parla minoritària. Tanmateix, més enllà de les publicacions, potser la lliçó més important que ens llegà Joseph Gulsoy és de caire humà. Gulsoy va triar fer del servei a una llengua que no era la seua de naixement la missió de la seua vida —i ho va fer fins al darrer alè, literalment fins a assolir els cent anys. Pocs acadèmics poden dir el mateix.

Amb la mort de Joseph Gulsoy desapareix una figura irrepetible de la filologia catalana contemporània. Però ens resta el consol que la seua obra i el seu exemple perduraran. Gulsoy ha estat un dels grans ambaixadors del català en general i del valencià en particular al món i un dels més fecunds estudiosos no-nadius de la nostra llengua (Casanova *dixit*). Seguir els seus passos, tant en l'exigència intel·lectual com en la passió discreta que hi posava, serà el millor homenatge que podem retre a la seua memòria. Descanse en pau, mestre Gulsoy.

Vicent F. GARCIA PERALES
Universitat CEU Cardenal Herrera

ALBERT ARAGONÈS
(1963-2025)

L'home de la paraula i el somriure

L'Albert Aragonès i Salvat veia la primera llum a Tortosa el 6 de juliol de 1963. Els seus progenitors, l'Albert Aragonès Pellicé i la Blanca Salvat Munté, eren naturals de Vilaplana, un poble xicotet de muntanya al cor del Baix Camp on el temps avança a ritme pausat i les converses es confonen amb el so del cerç que baixa de la bella Serra de la Mussara. El pare treballava com a comerciant d'oli, un ofici que va esdevindre tot un model, una manera de viure connectada a la terra i amb la gran amalgama de fruits que aquesta conreava.

Era el més menut de quatre germans —la Maria Pilar, la Blanca i el Josep—, i prompte va fer notar la seua curiositat insaciable. Escoltava amb atenció les paraules que es pronunciaven a casa, al carrer, als mercats, com si cadascuna fos una llavor capaç de germinar en la seua imaginació. A hores d'ara ens venen a la memòria els versos¹ reivindicatius d'un abrandat poeta de Benassal Joaquim Garcia Girona, que a la vegada va ser un dels pioners lingüistes del territori de la Diòcesi de Tortosa:

Prou menyspreu, ja no més guerra
fills del noble Maestrat,
al llenguatge de la terra,
que en cada vall, cada serra
un tresor mos té amagat.

1. Del poema *Als fills del Maestrat*, publicat a *La veu de Tortosa* el 8 de desembre de 1901.

La seua infantesa va estar marcada per la bellesa extraordinària dels oliverars que, amb la seua riquesa d'olors, s'estenien com un mar verd i platejat a redós de Tortosa just al tram de l'Ebre final. Aquells arbres, de troncs retorçats i corones obertes al cel, esdevenien quasi monuments vius, testimonis d'una història compartida entre generacions que vivien del fruit més preuat, l'oli. Entre les varietats hi havia les morrudes, fortes i resistents; les sevillenques, més delicades i productives, ideals per menjar trencades com a aperitiu; i, sobretot, la farga, autèntic símbol de la regió ebreca. L'olivera farga, amb la seua majestuositat i la seua capacitat de viure centúries, és un emblema de laboriositat. L'Albert va aprendre a arrelar-se profundament a la seua terra i, al mateix temps, a obrir-se amb amplitud a totes les latituds del món.

Per aquest motiu, i seguint el camí que els havia marcat els quefers del pare, la família va establir-se a Tortosa. La ciutat, amb la seua barreja de tres cultures (cristiana, àrab i jueva) i la seua història mil·lenària a la vora del *flumen* més cabalós de la península Ibèrica, va oferir a l'Albert el context perfecte per créixer en la ruralitat. Entre el batec urbà i la riquíssima memòria rural que sempre l'acompanyava, hi va aprendre a estimar la llengua vernaclea com qui estima el paisatge: amb tot el cor, amb sensibilitat i amb una fidelitat incondicional.

Les primeres lletres

Els seus primers estudis va cursar-los a l'Escola Bisbe Moll² de Tortosa, a l'edifici que compartia amb el Seminari Diocesà i el col·legi de la Immaculada per a alumnes d'ensenyament secundari, on va completar l'antiga EGB (Educació General Bàsica). Era una escola concertada de raïl catòlica, que portava el nom del bisbe Manuel Moll i Salord, menorquí, prelat de la diòcesi de Tortosa i figura molt ben considerada pel franquisme. El seu nom encapçalava un centre que simbolitzava la fusió entre educació i adoctrinament, en una ciutat on els carrers, les institucions i fins i tot les aules respiraven encara la presència del règim. L'Albert, entre resos doctrinaris i disciplina estricta, trobava, però, un refugi inesperat: les paraules. Allà va aprendre que, més enllà dels murs rígids d'una escola al servei del poder, el llenguatge era un element viu, lliure i infinit.

Més tard, va cursar l'antic BUP (Batxillerat Unificat Polivalent) a l'institut que llavors portava el nom de Joaquín Bau Nolla, empresari i polític tortosí que havia estat un dels importants prohoms del franquisme, president del Consejo de Estado i membre del Consejo del Reino. L'Albert estudiava en centres de noms pesants, lligats a una època que ofegava la llengua i la cultura catalanes. Tanmateix, en aquell ambient, tan carregat d'història imposada, ell descobria la seua pròpia vocació: obrir camins de llibertat a través de la filologia i la literatura catalanes.

Els feliços anys universitaris

L'Albert va estudiar Filologia Catalana a la Universitat de Barcelona en plena dècada dels vuitanta, uns anys de fervor intel·lectual i renaixença cultural. Les aules de la facultat respiraven entusiasme: després d'anys i panys de silenci imposat, la llengua i les lletres catalanes hi tornaven a ocupar el lloc que els corresponia, mentre que els professors que hi feien classe esdevenien veritables referents d'un país que volia recuperar la seua veu. En aquest context, res millor que fer remembrança de la frase cèlebre d'un literat exiliat il·lustre, Joan Cid i Mulet: «El 20 de novembre de 1975 varen passar a la història les llargues vacances del silenci.».

2. Més tard anomenat col·legi Sagrada Família.

Va tindre ensenyants il·lustres que marcarien tota una generació. Antoni M. Badia i Margarit, patriarca de la filologia, transmetia la idea que estudiar una llengua era també entendre la història d'un poble. Joan Veny, amb la seua passió pels dialectes, obria finestres a la riquesa infinita de les variants del català i feia que cada paraula, dita a cada racó del territori, tingués la seua dignitat pròpia. Germà Colón, amb una mirada molt àmplia, mostrava les connexions mediterrànies de la llengua i la seua vitalitat en contacte amb altres cultures.

En aquell ambient, entre apunts i debats que s'allargaven als passadissos o al bar de la facultat, l'Albert va trobar la seua vocació. La seua passió pel català de les comarques centrals dels Països Catalans i pel patrimoni lingüístic de les Terres de l'Ebre, va manifestar-se des del primer moment. Mentre alguns companys s'orientaven a la literatura medieval o a la gramàtica històrica, ell preferia baixar a la terra de treball: seure amb pagesos i gent gran de l'Ebre, gravar llurs veus, recollir expressions i girs que la modernitat amenaçava d'esborrar.

Amb els anys, aquella llavor plantada pels mestres i regada pel contacte amb el seu poble el va portar a convertir-se en catedràtic, cosa que li permetia combinar docència i recerca amb entusiasme i rigor. Els seus treballs, fets amb la paciència del savi i l'afecte del fill fidel a la seua terra, van influir en generacions d'investigadors i alumnes. Tots ells el recorden no només pel seu coneixement, sinó també per la seua humanitat: un professor proper i generós, capaç de fer estimar la llengua amb la mateixa passió que l'havia rebut dels seus mestres.

El seu dia a dia

El juny de 1998, l'Albert va casar-se amb la Dolors, amb qui va compartir un projecte de vida marcat per l'afecte, la complicitat i l'estima per les cultures del món. Plegats van construir un ambient que combinava rails i horitzons, tothora amb la família com a nucli fonamental. L'Albert seguia mantenint vincles estrets amb els seus germans i amb els veïns de Vilaplana, el poble dels seus pares, un lligam que mai no va trencar-se malgrat la vida carregada d'interessos i els viatges freqüents. De fet, fins i tot va empadronar-s'hi, com a viu exemple del seu arrelament.

La passió per les cultures i els espais amb història va portar-los més enllà del país: el juny del 2004 van adquirir a Fes, al Marroc, el Riad Spa Tafilalet, un antic palauet de murs ocres i un pati interior amb un mural de ceràmica ben característic. La ciutat de Fes, amb els seus carrerons laberíntics, els *souks* plens de colors i olors, i la riquesa patrimonial que sembla conservar el temps, va captivar-los des del primer moment. Cada viatge era una immersió en un món on la història i la vida quotidiana es fonien, i aviat el *riad* va convertir-se en un refugi i en un lloc de trobada amb amics, cultures i tradicions que compartien amb respecte i curiositat.

La seua obertura a l'agost del 2005 va ser un moment d'alegria i il·lusió. L'Albert i la Dolors van treballar amb cura per restaurar-lo i convertir-lo en un espai que conservés l'ànima de la medina, amb les rajoles blaves, el pati interior ple de llum i els arcs delicats que feien del lloc un racó d'harmonia entre història i vida quotidiana. La vinculació sentimental amb Fes no era només turística: era un amor profund per la vila, pels seus habitants i pel ritme de la vida que s'hi respirava, una extensió de la seua estima per la cultura i per la bellesa que l'Albert sempre cercava en el món.

L'any 2016 van rehabilitar un altre bell *riad* a pocs metres construït per un jueu que l'havia venut a una família iraquiana el 1917.

Per a ell, cada viatge, cada conversa, cada passeig pels carrerons estrets de Fes, era també un recordatori de la connexió entre la llengua, la història i l'ésser humà. La vida amb la Dolors combinava raïls i horitzons precisos, Tortosa i Vilaplana amb Fes, la família i l'amistat amb la descoberta i l'exploració, sempre amb la curiositat i la sensibilitat que el caracteritzaven.

Trajectòria docent

L'Albert va exercir la docència en diversos instituts de les Terres de l'Ebre —Roquetes, Ramon Berenguer d'Amposta—. Tanmateix, el seu nom està especialment vinculat a l'Institut de l'Ebre i al Cristòfol Despuig de Tortosa, on va arrelar amb més profunditat i on va passar bona part de la seua carrera professional. Aquell darrer centre, de nova construcció, situat a la Raval de Sant Llàtzer (coneguda popularment com la Raval de la llet), va convertir-se en el seu espai vital i intel·lectual, el lloc on dia rere dia compartia amb els alumnes no sols coneixements, sinó també l'orgull d'una parla i una cultura.

Les seues classes no es reduïen a la gramàtica ni a l'anàlisi literària; eren veritables viatges. L'Albert aconseguia que els alumnes coneguessen la riquesa del subdialecte tortosí, sentissen l'eco de les veus antigues dels pobles ebrencs, descobrissen la musicalitat de les paraules i la seua força per explicar el món. Ell sabia com transformar un text en una finestra oberta al passat que esdevingués tot un pont cap al futur.

Els companys recorden les seues explicacions plenes d'interès, el to didàctic i, a l'encop, pausat amb què desplegava un tema, fent que fins i tot els més reticents acabessen escoltant. Els alumnes encara evocuen aquell mestre capaç de fer-los estimar la llengua com qui estima un paisatge. Per a molts, una classe semblava tot un passeig pels marges de l'Ebre, entre camps d'oliveres i paraules nostrades.

La seua presència a l'Institut Cristòfol Despuig va deixar una empremta que ressona ben viva: no només pel seu *savoir faire* i professionalitat, sinó sobretot per la seua humanitat, pel compromís d'un mestre que entenia l'educació com una forma d'alliberar i d'arrelar al mateix temps.

El seu compromís amb la docència i la cultura va fer-se especialment visible a la biblioteca de l'Institut Cristòfol Despuig, on, conjuntament amb la professora del departament de llengües clàssiques Cinta Cabrera i la de castellà Carmen Segura, va exercir un paper de dinamitzador cultural. Junts organitzaven concursos literaris, impulsaven el bloc *Calaixó de sastre*, donaven vida a revistes poètiques i proposaven una autèntica amalgama d'activitats didàctiques que convertien el centre en un espai viu de creació i participació. Per a molts alumnes, la biblioteca i les activitats que hi bullien van ser el primer contacte amb la literatura entesa com a experiència comunitària i compartida. Va assumir la posada en marxa de la pàgina web i de farcir-la de notícies amb rigor i precisió. La seua aportació mesurada de colors, dissenys, tria de fotografies... va fer que el centre rebés distincions com a un dels instituts amb una pàgina web més completa, actualitzada i atractiva.

El Departament de Llengua i Literatura Catalanes del Despuig

A l'Institut Cristòfol Despuig, l'Albert Aragonès no només va desenvolupar la seua docència i activitats culturals, sinó que va formar part d'un nodrit i dinàmic departament de Llengua i Literatura Catalanes, on varen conrear-se nombroses vocacions lingüístiques. Va treballar braç a braç amb professores molt apreciades al centre com Maria Josepa Altadill,

Cèlia Porres o Montserrat Perelló, persones que havien modelat la docència del català a les Terres de l'Ebre i que compartien amb l'Albert la passió per la llengua, la literatura i la formació dels alumnes.

En aquest entorn, les classes eren només una part de la tasca. Juntament amb els seus col·legues, l'Albert organitzava activitats didàctiques, concursos literaris, tallers de creació i revistes poètiques, generant un veritable ecosistema d'aprenentatge i cultura. La col·laboració constant amb aquest professorat abnegat va permetre que l'Institut es convertís en un centre de referència per a la llengua i la literatura catalanes a les comarques de l'Ebre, i que els alumnes poguessen viure la llengua com una experiència viva, compartida i arrelada al seu territori.

L'Albert valorava profundament aquesta complicitat: sabia que el treball col·lectiu amb professors de trajectòria i experiència enriqueix la seua pròpia docència i li permetia projectar el seu mestratge més enllà de l'aula.

Contribucions i llegat

Definiríem la seua figura com a un abnegat investigador i difusor incansable de la llengua. El seu espai web personal, <usuaris.tinet.cat/aragones/>, allotja molts dels seus treballs de recerca i materials didàctics de creació pròpia, eines que han servit tant a alumnes d'Institut com a estudiants universitaris per endinsar-se en els sons, les variants i les formes menys visibles del català.

Va col·laborar amb projectes de caràcter col·lectiu que buscaven atansar la literatura i la història literària del nostre país al públic local. Dels cursos per a docents sobre l'il·lustre escriptor i noble tortosí, va sortir la immensa wiki *Los colloquis de Despuig*, que recull treballs de grup dedicats a Despuig, al Renaixement i al Barroc ebrenc, sempre amb una finalitat didàctica, perquè l'escola no sols transmeta continguts sinó cultura viva.

També va publicar en revistes com *beceroles*, del Centre d'Estudis Lingüístics i Literaris de les Comarques Centrals dels Països Catalans, on va fer aportacions sobre literatura comarcal i difusió literària, connectant realitats locals com la del Maestrat amb les plataformes digitals que amplifiquen les veus literàries emergents. I en revistes multidisciplinàries com *Quaderns de l'Ebre*, dirigida per l'historiador Roc Salvadó, els seus treballs van ser reconeguts no només per la seua qualitat acadèmica, sinó també pel seu caràcter original i la seua capacitat de trencar barreres entre comunitats d'aprenentatge i recerca.

Entre les seues grans obres destaca el web <www.beaba.info>, un immens conjunt bibliogràfic que recull autors i obres de la literatura catalana conreada a l'Ebre, el Matarranya i el Maestrat. Es tracta de tot un veritable mapa literari que permet traçar camins a través de les centúries. No és només un repertori, sinó un projecte de vida: una porta oberta perquè mestres, investigadors i lectors trobessin referències i connexions en un patrimoni sovint dispers. Amb aquest web, l'Albert volia que ningú es perdés en el laberint de la bibliografia, i que cada autor, gran o menut, trobés el seu lloc en la memòria col·lectiva.

El mestratge rebut i l'herència compartida

En el camp de la lingüística i la didàctica de la llengua, l'Albert Aragonès es reconeixia hereu d'una tradició immediata, marcada per figures que varen inspirar-lo des dels inicis. El gran precursor va ser Joan Salvador Beltran i Cavaller, un lingüista rigorós i visionari, que conjuntament amb Josep Panisello va traçar una línia d'investigació i de treball que deixaria

veritable empremta. Obres com *Aïnes* i *Cruïlla* no eren només manuals o eines per a l'aula, sinó una autèntica manera d'entendre la varietat d'una parla i la manera d'ensenyar-la: una aposta pel català com a llengua viva, propera, útil i, sobretot, amb plena dignitat.

L'Albert, que va trobar-hi orientació i inspiració, se sabia deixeble d'aquell mestreatge. Amb humilitat i amb entusiasme, va assumir la tasca de continuar aquell llegat, adaptant-lo al seu temps i fent-lo arribar a noves generacions. Com deia sovint, «la llengua no és mai patrimoni d'un sol, sinó d'una cadena ininterrompuda de veus» —i ell mateix es reconeixia baula d'aquesta cadena, continuador d'un mitjà que Beltran i Panisello havien obert amb tanta força.

En aquesta trajectòria, l'Albert va trobar també companys de viatge i complicitats que varen enriquir la seua visió. Com a president del Centre d'Estudis Lingüístics i Literaris de les Comarques Centrals dels Països Catalans (CEL), va compartir projectes i recerques amb altres abrandats lingüistes com en Carles Castella i l'Àngela Buj, amb qui intercanviava reflexions, descobertes i entusiasmes. Aquell nucli de recerca i amistat va ser per a ell no només un espai de producció intel·lectual, sinó un lloc on cultivar l'esperit col·lectiu i el compromís compartit amb la llengua de la terra.

D'aquesta manera, Albert Aragonès va esdevindre deixeble i, alhora, transmissor. Va rebre el mestreatge amb gratitud i va multiplicar-lo amb generositat, conscient que en el món de la cultura i la llengua no hi ha fronteres tancades, sinó vies obertes que cada generació té la responsabilitat de recórrer i de mantindre vius.

L'edició pòstuma de l'obra completa de Joan Salvador Beltran i Cavaller

A títol pòstum, el professor i sociolingüista Miquel Àngel Pradilla es farà càrrec de l'edició de l'obra completa de l'il·lustre Joan Salvador Beltran i Cavaller, una tasca que l'Albert Aragonès havia deixat enllestida abans del seu traspàs. Aquesta obra extraordinària, que es publicarà amb el segell Onada Edicions, representa un llegat fonamental per a la lingüística catalana i per a la comprensió de la nostra identitat lingüística.

Pradilla, membre destacat de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, és reconegut per la seua trajectòria en sociolingüística i per la seua implicació en projectes de recerca sobre la variació lingüística i l'estandardització del català. La seua tasca en l'edició de l'obra de Beltran, en col·laboració amb Aragonès, assegura que aquest llegat arribi a les futures generacions d'estudiosos i lectors interessats en la nostra varietat lingüística.

La faceta com a poeta visual

A part de lingüista i professor, l'Albert Aragonès va conrear una vena poètica molt vinculada a la imatge: poesia visual que juga amb el text, el buit, la mirada, l'espai. Una de les seues primeres contribucions va ser a l'històric recull *L'orgull de ser pocs* (1993), a càrrec del poeta Albert Roig, una antologia que ja recollia veu i estètica pròpies d'aquella poesia de frontera molt poc coneguda, de recursos visuals i d'una proximitat amb la realitat local.

Més recentment, l'any 2025, va treure el seu primer llibre de creació literària, titulat *Obra Orba*, de la mà d'Onada Edicions, que reuneix la seua poesia visual plena d'erotisme, ironia i una certa mestria formal. Aquest llibre testimonia com l'Albert no va abandonar mai aquell esperit experimental, encara que hagués combinat la docència, la recerca i la normalització lingüística.

Albert també va pertànyer al grup del Parnàs Tortosí, juntament amb reconeguts poetes com Albert Roig, Josep Maria Roig, Ricard Martínez i Andreu Subirats. Amb aquest grup

compartia formats de recollida literària, antologies, recitals i una estètica sensible que buscava capturar la identitat tortosina i ebrencada des de la poesia, però també des de la mirada visual, des del risc de les formes guardonades i des de la proximitat de la paraula vista, observada, mostrada.

Remembrança i reconeixement

L'Albert Aragonès serà recordat no només com un investigador entusiasta de la llengua catalana, sinó com un professor que sabia transformar cada paraula en un pont entre generacions. La seua vida va ser un testament d'amor a la seua terra, a la seua família i a la llengua que va formar-lo i va acompanyar-lo tostemps. L'Albert va saber ensenyar que estudiar l'idioma no és només aprendre regles, sinó sentir-lo, escoltar-lo i estimar-lo, i en aquesta passió va deixar una empremta que, de ben segur, transcendirà el temps.

Aquest espai que li ha volgut dedicar l'Institut d'Estudis Catalans permet expressar el condol per la pèrdua d'un investigador i mestre que ha deixat un llegat viu, una herència de coneixement i afecte que continuarà inspirant filòlegs, alumnes i tots aquells que creuen que la llengua és, com ell la veia, un tresor que cal preservar i estimar. La memòria d'Albert Aragonès perdurarà com un far que guia i encén la passió per la cultura i la llengua catalana: de les Corberes al Segura, i del Cinca, «amb la barca del temps amb el vent de llevar»,³ a l'Alguer.

Emigdi SUBIRATS

RAMON ROSSELLÓ VAQUER (1944-2025)

El 7 de setembre de 2025 morí a una clínica palmesana Ramon Rosselló Vaquer. Havia nascut en el carrer de la Caritat (de Felanitx) el 29 de setembre de 1944, en el si d'una família pagesa. Era el menor de tres germans. Cursà les primeres lletres en el convent de les germanes de la Caritat, situat a l'altra part del carrer, davant la casa natal. Després de la primera comunió estudià en el col·legi dels pares teatins del carrer de Sant Alfons i vers 1957 se li despertà la vocació religiosa i va ingressar en el Seminari Nou de la ciutat de Palma. Va rebre classes de llatí per espai de cinc anys, a la fi dels quals va considerar que aquell no era el seu món i en va sortir per dedicar-se a feines agrícoles al costat dels pares i d'un dels germans —l'altre més tard fou ordenat sacerdot—. La família, coneguda amb el malnom de *Firella*, motiu heretat d'un avantpassat que havia estat pagès de la finca homònima, tenia terres a diferents indrets del terme felanitxer. Ramon, en una finca del peu del puig de Sant Salvador i en altres del patrimoni immoble familiar, havia après els secrets del conreu de la vinya, dels arbres fruiters, de l'horticultura..., i sabia quina lluna era la més adient per sembrar, exsecallar o recol·lectar.

El seu primer treball d'investigació va néixer, allà pel 1961, amb la curolla de bastir el seu arbre genealògic, que resultà tenir una soca corpulenta i unes arrels endinsades en l'època del repoblament català de l'illa. Fruit d'aquesta recerca va ser l'opuscle *L'origen de les fa-*

3. Versos del poema *Per una suite algueresa* de Salvador Espriu (Santa Coloma de Farners, 1913 – Barcelona, 1985).